

Յիշեալ՝ ինչպէս և նախընթաց տարիներէի, աւարտական շարադրութիւններէից մի քանիսը, լինելով բարեխիղճ աշխատութեան արդիւնք և ունենալով շատ հետաքրքրական նիւթ, արժանի են տպագրութեան. ցանկալի էր որ այդպիսիները տարեցտարի լոյս տեսնէին և ձեմարանական հրատարակութիւններէ մի շարք կազմուէր նոցանից: Յանկալի էր մանաւանդ, որ դոցա տպագրութեան ծախքը Մ. Աթոռի տպարանի վերայ չծանրանար, այլ մի բարերար գտնուէր և մի որոշ գումար յատկացնէր այս գործի ապահովութեան համար:

«Արարատ»ի ներկայ համարում յառաջ ենք բերում մի մի նմուշ Խոստիկեանի, Մելիք Յարութիւնեանի և Գիւլխանդանեանի շարադրութիւններէից:

Բարձր. Տ. Կարապետ վարդապետի հրաժարելով, Հոգևոր ձեմարանի տեսուչ նշանակուեց Մեծ. Պ. Կարապետ Կոստանեանց, որ մի քանի օրով Մայր Աթոռս եկաւ և ստանձնեց իրեն առաջարկուած պաշտօնը՝ ներկայացնելով Նորին Վեհափառութեան ի հաստատութիւն առաջիկայ տարուայ համար իւր կազմած ուսուցչական խմբի և դասերի ցուցակը: Տ. Կարապետ վարդապետ կմնայ տեսչութեան պաշտօնում մինչև օգոստոսի վերջը:

Նորին Վեհափառութիւն բացարձակ հրամանաւ առաջիկայ Ուսումն. տարուայ համար ձեմարանում ոչ մի գիշերօթիկ ձրիավարժ աշակերտ չպէտք է ընդունուի: ձեմարանի սաների թիւն այնչափ շատ էր վերջին տարին, որ ուսումնաւարտներին և զանազան պատճառներով հեռացրածներին հանելուց յետոյ դարձեալ 200-ի չափ կմնան. և արդէն քանի անգամ կրկնուած ու բացատրուած է, որ ներկայ պայմաններում աւելի թուով որդեգիրներ պահելու հնարաւորութիւն չկայ:

Նորին Վեհափառութիւնն ազատ կացուցանելով մեզ ձեմարանի տեսչութեան պաշտօնից՝ բարեհաճեց պատուիրել,

որ ձեռնարկներ անմիջապէս համեմատելու Մայր Աթոռի մատենադարանում գտնուած ձեռագիր աստուածաշունչները և, ամենընտիր օրինակները որոշելով՝ բնագիր պատրաստելու աստուածաշունչի նոր տպագրութեան համար: Այս բարդ գործին կարելի կլինի միայն սեպտեմբեր ամսին վերջնական կադմակերպութիւն տալ, և մենք այն ժամանակ առիթ կունենանք երևի պարզելու, թէ ինչպէս ենք հասկանում գործը և ինչպէս ենք ձեռնամուխ եղել նորան. շտապում ենք առայժմ եղած երկմտութիւնները վերացնել՝ հաղորդելով, որ արդէն, ձեռնարանի ուսումնաւարտ և ուսանող սաների օգնութեամբ՝ հարկաւոր բաղդատութիւններն արել ենք և ընտրել այն ձեռագիրները, որոնք բնագրի վերականգման համար նշանակութիւն կարող են ունենալ և որոնց բաղդատութեամբ կստացուին գրեթէ բոլոր միւսների տարուբեր ընթերցուածներն ևս. յոյս ունինք այնչափ յառաջ տանել մեր աշխատութիւնները, որ կարելի լինի սեպտեմբերին անխափան սկսել տպագրութիւնը: Բաւական է յիշել, որ Մ. Աթոռի մատենադարանում՝ թերիները չհաշուած, քառասունի չափ լրիւ ձեռագիր աստուածաշունչներ կան (երկուս ևս Տ. Խաչիկ վարդապետի ժողովածուի մէջ), որոնցից իննը աւելի հին են քան մինչև այժմ լաւագոյն համարուած Զոհրաբեան օրինակը*, — որպէս զի պարզ լինի, թէ ինչ կարելի է սպասել նոցա համեմատութիւնից: Սակայն մենք կկամենայինք մի դադարաւոր ունենալ նաև, եթէ կարելի լինի Աստուածաշունչի դուրսը սահմանափակ բոլոր ձեռագիրների մասին և ի հարկին ըստ չափու հնարաւորութեան օգտուել նոցանից: Դժբաղդաբար մեր հնադոյն օրինակներն ևս 1255 և 1272 թ. ներքից են միայն. մինչդեռ եթէ գտնուէր մի օրինակ նախաուրիշեան շրջանից՝ Հին Կոստիարանի մի երկաթագիր օրինակ (ինչպիսին մեր լսելով կայ օր. Կարինում), պէտք է

* Վենետիկի հնադոյն ձեռագրերը (գրուած 1319 թ. ին), որ հիմք է եղել Զոհրաբեան հրատարակութեան համար՝ արտագրուած է հաւանանաբար մեր մատենադարանի հ. 159 ձեռագրից (գր. 1303 թ.), կամ մի ընդհանուր նախատիպից, որ երկրորդական տեղ է բռնում մեր ձեռագիրների մէջ:

կարծել, որ խիստ զգալի տարբերութիւններ կունենար միւսներից և շատ թանկագին հնութիւններ երեւան կհանէր։ Կարող են լինել հարկաւ նաեւ այնպիսի նոր օրինակներ, որոնք անմիջական կապ կունենան այդպիսի հների հետ և նոյն ծառայութիւնը կը մատուցանեն։ Ուստի խնդրում ենք բոլոր այն անձանց, որոնք մի ձեռագիր աստուածաշունչի տեղ գիտեն՝ ըստ կարելւոյն մանրամասն տեղեկութիւններ հաղորդել մեզ նորա մասին, եթէ հնարաւոր է՝ նկարագրելով և տալով նորա բովանդակութիւնն այնպէս, ինչպէս է օր. Վիեննայի Միլիթարեանց ձեռագիրների ցուցակի մէջ, և Հին Կոստալարանի իւրաքանչիւր զբքի սկզբից և վերջից մի քանի տող, կամ Յննգոց զբքի սկզբից մի քանի շարք տաղերով և մեզ ուղարկելով։ Մենք կկարողանանք այդ գէպքում ստուգել, թէ որ ձեռագիրներն իրենց զուգակշիւը ունին մեր մատենադարանում, և եթէ, զանուի զոնէ մի ներկայացուցիչ տարբեր աւանդութեան՝ այդ ևս մեծ արժէք կունենայ։

Համեմատելով լրիւ օրինակների հետ Աստուածաշունչի այն զբքերը, որոնք պահուած են կողմնակի ձեռագիրներում, մենք զանում ենք երբեմն այնպիսի արտաքոյ կարգի ընթերցուածների, որոնք համոզում են, թէ սովորական ձեռագիրները մի ընդհանուր բովից են ելել, և այդտեղ շատ հին ու արժէքաւոր դժեր հարթուել են։ Պրոֆ. Մարր իրաւունք ունի ենթադրելու, թէ Աստուածաշունչի ոսկեդարեան թարգմանութիւնը անդադար սրբագրուել և յարմարեցուել է Եօթանասնից թարգմանութիւն։ Երբ համեմատում ենք մեր ձեռագիրները, մի կողմում՝ երբայական բնագիրը դրած ասորական թարգմանութեան հետ և միւս կողմում՝ Եօթանասնից յունարէն թարգմանութիւնը՝ շարունակ պատահում ենք այնպիսի ընթերցուածների, որոնք աւելի նման են բնագրին քան յունարէնին և որ երբեմն նոր օրինակների մէջ փոխած և յունարէնին են յարմարեցրած։ Ահա այդպիսի ընթերցուածներ վերականգնելու կարող են նպաստել կողմնակի աւանդութիւնից յառաջ եկած ձեռագիրները. ուստի մեզ նոցա հետ ծանօթացնողները ա-

աանձին ծառայութիւն մատուցած կլինին գործին և մեղ շատ պարտաւորեցրած:

Իբրեւ մի կողմնակի հետեւութիւն մեր արած համեմատութիւններից՝ կարող ենք յայտնել, որ պրոֆ. Գր. Խալաթեանի հրատարակած Մնացորդաց Գրքերի նորագոյն թարգմանութիւնը մեր մատենագարանի հ. 176=183 ձեռագրում չէ միայն, ինչպէս հռչակում է նա իւր հրատարակութեան մէջ, ասելով, որ Մ. Աթոռում գտնուած երեանից աւելի զրչագիրները աչքից անցրել է և ոչ մէկի մէջ չի գտել:—Ինչպէս յիշեցինք, այստեղ այդպիսի զրչագիրներ երեանից շատ աւելի են և Յարգելի Ուսուցչապետի աչքից փախել են՝ հ. 181 ձեռագիրը, որի մէջ այդ թարգմանութեան մի խոշոր հատուածը կայ (կարկատած միւս թարգմանութեամբ) և հ. 944 Մխիթար Այրիվանեցու ձառնորդը, որ ամբողջ աստուածաշունչի և մի շարք հետաքրքրական տարականոն գրուածների հետ պարունակում է նաև Մնացորդաց գրքերն այդ թարգմանութեամբ, և սորա վերջանում են նոյն կերպ և նոյն յաւելուածով (Սահակ կաթողիկոսի թարգմանութեան մասին), ինչ որ երուսաղէմեան օրինակը, և գուցէ, աւելի անվթար են մնացել քան նոյն իսկ այդ օրինակը: *

Վեհափառ Հայրապետի հրամանով ձեմարանի այս տարուայ ուսումնաւարաններից չորս հոգի պէտք է մնան յառկապէս Աստուածաշունչի հրատարակութեան գործում աշխատակցելու համար:

Կ. Վ.

* Ինչպէս լսում ենք Այրիվանեցու ձառնորդի մէջ այդ թարգմանութեան գոյութիւնը նկատած է եղել նաև Արժանապատիւ Մեսրոպ վարդապետը, որ առանձնապէս պարապել է ձեռագիր Աստուածաշունչների ուսումնասիրութեամբ: